

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

6-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

A.M.No‘monzoda	
Geosiyosiy kurashlar sharoitida ijtimoiy xavfsizlikni ta‘minlash muammolarining ijtimoiy-falsafiy tahlili	331
F.A.Hamdama	
Bo‘lajak geografiya o‘qituvchilarini o‘quv jarayonida loyiha texnologiyalaridan foydalanishga tayyorlash mazmuni	334
M.A.Nishonov	
Yangi O‘zbekistonda ichki ishlar organi xodimlari kasb etikasini rivojlantirish asosida vatanparvarlikni tarbiyalash tizimi	338
A.A.Meliqo‘ziyev	
Bo‘lajak pedagoglarda hisobdorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishning ijtimoiy va ta‘limiy asoslari	343
S.S.Asatov	
Yangi O‘zbekistonda uchinchi renessans poydevorini qurish jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlarining zamonaviy ahamiyati	346
D.Q.Majidova	
Jadidchilik harakatining kelib chiqish tarixi va ta‘limoti	351
S.R.Qutlimuratov	
Xorazm jadidlarining ilm-fanga bo‘lgan munosabati	355
N.U.Jamalo	
Globalashuv jarayonida ta‘limning o‘zgarishi va gumanitar fanlarning o‘rni	360
M.A.Matmusayeva	
O‘yinlarning lisoniy talqinida milliy-madaniy tushuncha ifodasi	365
B.B.Xaitbayeva	
Ritmik gimnastikani maktab jismoniy tarbiya tizimiga joriy etishning zamonaviy usullarini ishlab chiqish	368
F.A.Ibroximov	
Talabalarda tahliliy tafakkurni shakllantirish zaruriyati	374
R.B.Tursunov	
O‘quv jarayonlariga axborot texnologiyalarini joriy etish	379
D.B.Toshaliyev	
Oliy ta‘lim talabalarini ma‘naviy-madaniy merosga aksiologik munosabatini rivojlantirishning ijtimoiy ahamiyati va tarbiyaviy xususiyatlari	383
U.Xolova	
Falsafiy tafakkur taraqqiyot bosqichida ma‘rifat davrining boshlanishi. Sharq falsafasida ma‘rifat va ma‘rifatparvarlik harakatlari («Avesto» misolida)	386
S.E.Baymuradova	
Geografiya fanini masofaviy o‘qitishda mobil ta‘lim texnologiyalarining imkoniyatlari	390
B.M.Qandov	
Turor Risqulov siyosiy faoliyatining boshlanishi va mamlakatdagi siyosiy jarayonlarda tutgan o‘rni	394
A.M.To‘rayev	
Ilmiy-tadqiqotchilik faoliyati bo‘lg‘usi kadrlarni kasbiy rivojlantirishidagi muhim omil sifatida	400
A.A.Meliqo‘ziyev	
Bo‘lajak pedagoglarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning ijtimoiy-pedagogik zarurati	404
J.Sh.Mamayusupov	
Falsafa fanlari asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning mustaqil fikrlash madaniyatini rivojlantirishning pedagogik jihatlari	408
Y.S.Sidiqova	
Pedagogikada neyrotexnologiyalar innovatsion vosita sifatida	413
B.X.Karimov	
Ilk uyg‘onish davri Markaziy Osiyo mutafakkirlarining ilmiy–falsafiy merosi va uning jamiyat jivoidagi o‘rni	418
Y.M.Namozova	
Ta‘lim va insonparvarlikka asoslangan “Taraqqiyot strategiyasi” jamiyat barqaror taraqqiyotining manbai sifatida	423

UO'K: 141.7

**FALSAFA FANLARI ASOSIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING MUSTAQIL FIKRLASH
MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK JIHATLARI****ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО
МЫШЛЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НА ОСНОВЕ ФИЛОСОФИИ****PEDAGOGICAL ASPECTS OF DEVELOPING A CULTURE OF INDEPENDENT THINKING IN
FUTURE TEACHERS BASED ON PHILOSOPHICAL DISCIPLINES****Mamayusupov Jamshid Shoyunus o'g'li**

Farg'ona politexnika instituti tadqiqotchisi

Annotatsiya

Maqolada falsafa ta'limini interfaol o'qitish asosida bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil fikrlash madaniyatini rivojlantirishda muammoli ta'limni takshil etish va muammoli vaziyatlar tahliliga qaratilgan ta'lim texnologiyalari va bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil fikrlash madaniyatini rivojlantirishda amalda keng qo'llanib kelinayotgan "Blits-so'rov", "SWOT-tahlil", "Munozara", "FSMU", "Intellectual duel", "Fikrlar bahsi" kabi interfaol metodlardan; "Fikriy hujum", "Bumerang", "Zinama-zina" kabi interfaol pedagogik jihatlari tahlil qilingan.

Аннотация

В статье на основе интерактивного преподавания философского образования в развитии культуры самостоятельного мышления будущих учителей представлено проблемное обучение, а на практике широко используются образовательные технологии, направленные на анализ проблемных ситуаций. развитие культуры самостоятельного мышления будущих учителей. Интерактивы типа «Блиц-опрос», «СВОТ-анализ», «Дискуссия», «ФГМУ», «Интеллектуальная дуэль», «Дискуссия мнений». из методов; Проанализированы такие интерактивные педагогические аспекты, как «Мысленная атака», «Бумеранг», «Зинама-зина».

Abstract

The article analyzes the interactive pedagogical aspects of educational technologies aimed at the development of a culture of independent thinking of future teachers based on interactive teaching of philosophy, problem-based learning and the analysis of problem situations, and interactive methods such as "Blitz-survey", "SWOT-analysis", "Discussion", "FSMU", "Intellectual duel", "Dispute of ideas", which are widely used in practice in developing a culture of independent thinking of future teachers; "Intellectual attack", "Boomerang", "Stairway-stairway".

Kalit so'zlar: Falsafa ta'lim, "Blits-so'rov", "SWOT-tahlil", "Munozara", "FSMU", "Intellectual duel", "Fikrlar bahsi", "Fikriy hujum", "Bumerang", "Zinama-zina", pedagogik, texnologik, model, didaktik, ijtimoiy ahamiyat, tarbiyaviy xususiyat.

Ключевые слова: Философское образование, «Блиц-опрос», «СВОТ-анализ», «Дискуссия», «ФГМУ», «Интеллектуальная дуэль», «Обсуждение идей», «Мыслительная атака», «Бумеранг», «Зинама-зина», педагогические, технологические, модель, дидактика, социальная значимость, воспитательная функция.

Key words: Philosophy of education, "Blitz-survey", "SWOT-analysis", "Discussion", "FSMU", "Intellectual duel", "Debate of ideas", "Intellectual attack", "Boomerang", "Step-by-step", pedagogical, technological, model, didactic, social significance, educational feature.

KIRISH

Falsafa ta'limini interfaol o'qitish asosida bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil fikrlash madaniyatini rivojlantirishda muammoli ta'limni takshil etish va muammoli vaziyatlar tahliliga qaratilgan ta'lim texnologiyalari samarali hisoblanadi. Muammoli ta'limning maqsadi – talabalar bilan ishlash jarayonida ta'lim-tarbiya masalalari, yuzaga kelgan muammo va savollariga javob qidirish, ularni hal etish yo'llari bilan yangi bilimlarni o'zlashtirishni, talabalar o'quv faoliyatida muammoli vaziyatlarni vujudga keltirish va hal etish bo'yicha professor-o'qituvchilar ularda qiziqish uyg'ota olishidan iborat. [1]

Bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil fikrlash madaniyatini rivojlantirishda amalda keng qo'llanib kelinayotgan "Blits-so'rov", "SWOT-tahlil", "Munozara", "FSMU", "Intellectual duel", "Fikrlar bahsi"

kabi interfaol metodlardan; “Fikriy hujum”, “Bumerang”, “Zinama-zina” kabi interfaol strategiyalardan; “BBB”, “Konseptual jadval”, “Venn diagrammasi”, “Insert”, “Klaster” kabi grafik tashkilotchilar (organayzerlar) – umumpedagogik interfaol ta’lim metodlaridan o’z o’rnida mahorat bilan foydalanishi ijobiy samara beradi. Misol uchun, “SWOT-tahlil”, “Tushunchalar tahlili” metodi talabani mustaqil fikr yuritishga undashi, tafakkur yuritishga ehtiyoj va motivatsiya uyg’ota olishi bilan xarakterlanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Turli fanlar doirasida, xususan, falsafa, psixologiya va pedagogika fanlari doirasida analitik tafakkur ko’plab olimlar tomonidan tadqiq etilgan va bugungi kunda ham bu jarayon davob etmoqda. Jumladan, D.Sharipova, O.Musurmonova, M.Quronov, U.Mahkamov, R.Safarova, Sh.Mardonov, D.Ro’ziyeva, N.Egamberdiyeva, Sh.Shodmonova, Sh.Sharipov, O.Jamoldinova, V.Slastenin, I.Isayev, Y.Shiyanov Z.T.Soliyevlarning ilmiy-tadqiqot ishlarida analitik tafakkurning falsafiy, psixologik va pedagogik jihatlari, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish omillari tadqiq etilgan.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Bo’lajak o’qituvchilarning mustaqil fikrlash madaniyatini rivojlantirishda amalda keng qo’llanib kelinayotgan “Blits-so’rov”, “SWOT-tahlil”, “Munozara”, “FSMU”, “Intellectual duel”, “Fikrlar bahsi” kabi interfaol metodlardan; “Fikriy hujum”, “Bumerang”, “Zinama-zina” kabi interfaol strategiyalardan; “BBB”, “Konseptual jadval”, “Venn diagrammasi”, “Insert”, “Klaster” kabi grafik tashkilotchilar (organayzerlar) – umumpedagogik interfaol ta’lim metodlaridan o’z o’rnida mahorat bilan foydalanishi ijobiy samara beradi. Misol uchun, “SWOT-tahlil”, “Tushunchalar tahlili” metodi talabani mustaqil fikr yuritishga undashi, tafakkur yuritishga ehtiyoj va motivatsiya uyg’ota olishi bilan xarakterlanadi.

1-jadval

Falsafa ta’limini interfaol o’qitish asosida bo’lajak o’qituvchilarning mustaqil fikrlash madaniyatini rivojlantirish texnologiyasining didaktik ta’minoti

Bosqichlari	Mazmuni	Metod va usullari
Motivatsion	Bo’lajak o’qituvchilarda ilmiy bilish bilan aloqador axborotni tahlil etishga qiziqish va ehtiyojni rivojlantirish	Aqliy hujum, debat, klaster, munozara, axborotni so’zsiz uzatish, «Kontestli ta’lim...» texnologiyasi
Kognitiv	Bo’lajak o’qituvchilar analitik, prognostik, texnologik malakalar majmuini tarkib toptirish	Keys stadi, insert, muqobil imkoniyatlar tanlovi, qarorlar shajarasi
Faoliyatga doir	Bo’lajak o’qituvchilarni mustaqil fikrlash madaniyatini rivojlantirish uchun zarur bo’lgan bilimlar tizimini loyihalash	O’z o’rningni top, baliq skeleti, Venn diagrammasi, konseptual jadval, qarama-qarshi munosabat.

Falsafa ta’limini interfaol o’qitish asosida bo’lajak o’qituvchilarning mustaqil fikrlash madaniyatini rivojlantirish motivatsion bosqichining maqsadi falsafiy- ilmiy munozaralarni tahlil etishga qiziqish va ehtiyojni rivojlantirishdan iboratdir.

2-jadval**Mustaqil fikrlash madaniyatini rivojlantiruvchi mustaqil ishlarni tashkil etish texnologiyasining axboriy-didaktik ta'minoti**

Texnologik bosqichlar	Shakllar	Ta'lim strategiyalari	Vositalar
Motivatsion	Individual, juftliklarda ishlash, guruhli, jamoaviy, trening, dars va darsdan tashqari ish shakllari	Erkin yozish, besh minutlik esse, asoslangan esse, o'n minutlik esse	Darslik, elektron o'quv moduli, slayd-prezentatsiya, tarqatma materiallar, axborot texnologiyalari
Kognitiv-operatsion		Tushunchalar tahlili, ijodiy test	
Faoliyatga doir		Muammoli vaziyat, muammoli savol, muammoli masala, keys-stadi, o'quv loyihasi	

Bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil fikrlashni, tanqidiy tafakkurni va mantiqiy fikrlash madaniyatini rivojlantirishda vaziyatli tahlil (keys-stadi) strategiyasidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Keys-stadi inglizcha sase – aniq vaziyat, stady – ta'lim so'zlarining birikuvidan hosil qilingan bo'lib, aniq vaziyatlarni o'rganish, tahlil etish va ijtimoiy ahamiyatga molik natijalarga erishishga asoslangan ta'lim metodidir. Mazkur strategiya muammoli ta'lim metodidan farqli ravishda real vaziyatlarni o'rganish asosida aniq qarorlar qabul qilishga asoslanadi. [3]

3-jadval**Keys topshiriqlarini bajarishda qo'llaniladigan tahlil (analiz) turlari**

No	Turlari	Tavsifi	Namoyon bo'lish shakli
1.	Muammoli tahlil	Muammolarni ajratish, muammolar ko'lam va ularning tasnifini shakllantirish	Vaziyatning muammoli jihatlarini tahlil qilish; vaziyatning muammoli shartlarini tahlil qilish; vaziyatning muammoli oqibatlarini tahlil qilish
2.	Tizimli tahlil	Obektni tizimli yondashuv pozitsiyasidan o'z strukturasi va funksiyalariga ega tizim sifatida ko'rib chiqish	Deskriptiv analiz: mavjud tuzilma asosida funksiyalarni shakllantirish; konstruktiv analiz: mavjud funksiyalar asosida tuzilma shakllantiriladi
3.	Prakseologik tahlil	Faoliyatli jarayonlarni ularni optimallashtirish nuqtayi nazaridan ko'rib chiqish	Faoliyatni optimizatsiyalash usullarini analiz qilish; faoliyatni modellashtirish va algoritmlashtirish
4.	Prognostik tahlil	Vaziyatning keyingi rivojiga nisbatan farazlar keltirish	Normativ prognostik analiz; kontseptual-prognostik analiz

Keys-stadining asosiy mohiyati, afzalliklari quyidagilardan iborat: o'quv mashg'uloti keys-texnologiyasi asosida o'tkaziladi; talabalar faolligi oshiriladi va ularni mustaqil ishlashga, fikrlashga undaydi; aniq ma'lumotlar asosida qurilgan va ana shu vaziyatning mavjudligi talabalarda uni yechishga qiziqish uyg'otadi.

Berilgan keysni yechish natijasida quyidagi o'quv natijalariga erishish mumkin: o'rganilgan mavzu bo'yicha olingan bilimlarni mustahkamlash; muammoni alohida va guruhlararo tahlil qilishga hamda asosli boshqaruv qarorlarini qabul qilishga o'rganish; mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmasini shakllantirish; o'quv ma'lumotlarini o'rganish darajasini tekshirish.

Amaliy vaziyatni tahlil qilish uchun metodik ko'rsatma (4-jadvalga qarang):

4-jadval

Tahlil bosqichlari	Tavsiya va maslahatlar
1. Keys bilan tanishish	1. Keysni o'qish jarayonida vaziyatni tahlil qilishga shoshilmang. 2. Berilgan vaziyat bilan tanishing. Vaziyatga ta'rif berishga

	harakat qiling. 3. Vaziyatni tahlili uchun axborot manbalari bilan ta'minlanganlikni aniqlang.
2. Vaziyatning tashhisi va tahlili	1. Vaziyatni tahlil qilish jarayonida muammo qanday darajada yechilishini belgilang. Uni yechish mumkinmi?, Qanday natijaga erishish mumkin? 2. Muammoni yechish jarayonida bo'ladigan yoki bo'lishi mumkin bo'lgan qiyin holatlarni ko'rsating
3. Muammoli vaziyatning yechimi bo'yicha tahlil variantlarini tanlash va baho berish	1. Vaziyatning yechimini hal qiling. Berilgan xulosalarni salbiy va ijobiy tomonlarini ko'rsating va baholang. Eng yaxshi variantni tanlang

Ijtimoiy-gumanitar fanlar muammolarini o'rganishda va tahlil qilishda, bo'lajak kadrlarda mustaqil fikrlash madaniyatini o'stirishda SWOT tahlil metodini qo'llash yaxshi natija beradi. Ushbu metodning lug'aviy ma'nosi quyidagicha:

- Strong – kuchli,
- Weakness – kuchsiz,
- Opportunities – imkoniyatlar,
- Threats – xavflar[4]

Ya'ni muayyan obyekt (vaziyat, tadqiqotga nisbatan ilmiy yangilik)ning kuchli tomonlari – ayni vaqtda mavjud ustunliklari; shu kuchli tomonlarni inkor etuvchi kuchsiz jihatlari; yangilikni amalga oshirgandan keyin paydo bo'ladigan imkoniyatlar va shu imkoniyatlar ta'sirida kelib chiqishi mumkin bo'lgan xavf-xatarlar prognoz qilinadi.

SWOT - tahlil o'rganilayotgan ob'ektning eng dolzarb muammolarini topish, uning oqibatida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan taxdid, xavf-xatarlarni aniqlash maqsadida olib boriladi. Bundan tashqari kuchli tomonlarni mustahkamlash, kuchsiz jihatlarni kamaytirish, imkoniyatlardan samarali foydalanish va ularni kengaytirish va tahdidlarga qarshi choralarni ko'rishga uchun tegishli takliflar ishlab chiqishda qo'l keladi.

Metodni qo'llashning muhim shartlari:

1. Obyektning muhim elementlarini ajratib olish SWOT-tahlilda ko'riladigan asosiy elementlar aniqlanilib, mazkur elementlarning har biri uchun alohida baholash me'zonlari ishlab chiqiladi.

2. SWOT-tahlil uchun tanlab olingan elementlarni guruhlariga ajratish: (Masalan...).

3. Har bir elementni alohida SWOT-tahlil qilish

4. O'rganilayotgan obyektни to'raligicha SWOT-tahlil qilish

5. Aniqlangan kuchli jihatlar bilan imkoniyatlar orasidagi bog'liqlikni topish yoki ularning o'zaro uyg'unlashuvini ta'minlash, kuchsiz jihatlar (muammolar) bilan xavf-xatarlarning o'zaro bog'liq jihatlarini topish va tegishli xulosa berish[2]: kuchli va kuchsiz jihatlarni, imkoniyat va xavflarni obyektiv (xolis) umumqabul qilingan mezonlar asosida baholash; baholash uchun yig'ilgan ma'lumotlarni obyektiv va realigiga ishonch xosil qilish; kuchli yoki kuchsiz jihatlarini aniqlashda, imkoniyatlar va xavf-xatarlar darajasini belgilashda boshqa tegishli tahlil metodlaridan foydalanilishi mumkin.

Falsafa ta'limida ushbu metodni qo'llash uchun tegishli mavzularning asosiy mazmunidan tezislar ajratib olish maqsadga muvofiq. Masalan, mustaqil fikrlash madaniyatining asosi – erkinlik; mustaqil fikrlashni rivojlantirishda kreativlik, tanqidiylik va mantiqiylik – zaruriy shartdir; mustaqil fikrlash liberal va bag'rikeng ta'lim muhitida rivojlanadi va hokazo.

O'quv jarayonida SWOT-tahlilni qo'llash analitik tafakkurni rivojlantirish yaxshi samara beradi va amaliy mashg'ulotlar uchun tavsiya etiladi. Biz ushbu vazifani "Falsafa" fani doirasida falsafiy-mantiqiy mavzunining asosiy g'oyalarini mustahkamlashga tatbiq etib ko'ramiz. Falsafa darsida seminar mashg'ulotlarida 9 nafar talabani tanlab olamiz va SWOT-tahlilni qo'llash uchun talabalarni 3 tadan 3 ta guruhga bo'lib olamiz. Va namuna uchun yuqoridagi 3 ta tezisni tanlov asosida kichik guruhlariga taqdim etamiz. Talabalar SWOT-tahlil jadvali asosida o'zlarining

xulosalari (tezislari)ni himoya qilishlari lozim. Belgilangan vaqt davomida talabalar jamoaviy javoblarini tayyorlaydi. [5]

O'quv mashg'ulotida mavzular bo'yicha tezlarni talabalarning tashabbuslari bilan aniqlash ijobiy ahamiyatga ega. Bu tashabbus talabalarning mavzuni mustaqil o'zlashtirganliklarini bildirib, masalaga tanqidiy yondashish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

XULOSA

Falsafa ta'limini interafaol o'qitish asosida bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil fikrlash madaniyatini rivojlantirishda yuqorida nomlari keltirilgan o'qitish usullari 1) talabalarda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish; 2) ularda bilish va kasbiy faoliyatga qiziqishni shakllantirish maqsadlarida foydalanilishi ochib berildi. Bo'lajak pedagoglarni tayyorlashga doir ta'lim standartlari va me'yoriy-huquqiy hujjatlar tahlili falsafa ta'limi asosida bo'lajak o'qituvchilarda mustaqil fikrlash madaniyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan tarbiyaviy-profilaktik ishlarni maqbullashtirish lozimligini ko'rsatdi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ahliddinov R.Sh. O'zbekistonda ta'limini boshqarish: muammolar, izlanishlar, yechimlar // Ta'lim taraqqiyoti. – Toshkent, 2000. – № 3. – B. 5-6.
2. Bibler V.S. Kultura: Dialog kultur (Oпыт opredeleniya) // Voprosy filosofii. – Moskva, 1989. – № 6. – S 34-35.
3. Каримова В.М. Нишонава З.Т. Мустақил ижодий фикрлаш ва шахсининг ҳиссий, иродавий ва интеллектуал ҳислатлари орасидаги боғланиш // Халқ таълими. – Тошкент, 2001. – № 3. – Б. 64-69.
4. Козырева О.А. Компетентност современного учителя: современная проблема определения понятия Стандарты и мониторинг в образовании. –2004. – № 2. – С.48-51.
5. Лукьянова М.И. Психолого-педагогическая компетентност учителя // Педагогика. – Москва, 2001. – №– С. 56-61